

VOLLER-SZENCI ILDIKÓ

A HÁBORÚ, MELY SOHA NEM VOLT IGAZOLT SZÁMADÁS A SZOVJETUNIÓ AFGANISZTÁNI HÁBORÚJÁRÓL AZ IGAZSÁGOS HÁBORÚ *ELMÉLETÉNEK SZEMSZÖGÉBŐL*

Vajon lehet-e különbséget tenni a nemzeti felszabadító háborúkat jellemző gerilla hadviselés és a hagyományos háború között? Vajon vizsgálható-e, hogy mi a jó és mi a rossz az emberi hadviselésben? Vajon tudunk-e különbséget tenni egy háború során, hogy az emberi cselekedetek sorozata helyesen vagy hibásan követte a meglévő erkölcsi normákat? Vajon van-e olyan hadviselés, amely igazolhatja az erőszakot, a brutalitást és a tömeggyilkosságokat? Vajon lehet-e egy háborút annak etikai oldaláról megvizsgálni?

A több mint egy évtizede folyó nemzetközi hadviselés Afganisztánban a mindennapok hírvilágának részévé vált. A nyári évszak az afgán földön mindig a legvéresebb időszakot jelenti. Május 1-én az Amerikai Egyesült Államok elnöke, Barack Obama bejelentette, hogy az elit Navy SEALs alakulat megtalálta és megölte Oszama bin Ládent, a 2011. szeptember 11-ei terrortámadás kitervelőjét, a globális terrorizmus legfőbb alakját. Amerika egy napon át ünnepelt. Politikai nyomásra június 23-án az amerikai elnök bejelentette, hogy 2011 végére 10000, majd 2012 végére további 23000 katonát von ki Afganisztánból. Közben folyamatosan jöttek a halálhírek. Talán a legsokkolóbb az volt, hogy augusztus elején bombatámadásban lelőttek az afgán gerillaharcosok egy 22 főnyi Navy SEALs alakulatot szállító helikoptert. A fiatalok elvesztése újabb gyászba borította Amerikát. A döbbenet azonban tovább folytatódik a mindennapos halálhírek hallatára. Augusztus 16-án az amerikai védelmi miniszter bejelentette, hogy 2001 óta 1626 amerikai katona halt meg Afganisztánban és 13316 amerikai civil (köztisztviselő) sérült meg. A halálos és súlyosan sérült esetek száma azonban még mindig nem végleges. A háború tovább folytatódik.

Mindazok után, ami itt az elmúlt évtizedben történt, sokakban felmerült a kérdés, hogy lehet-e ezt a háborút egyáltalán lezárni. Lehet-e úgy lezárni, hogy az Amerikai Egyesült Államok inkább győztesen, mint vesztesen kerüljön ki ebből a háborúból? Követve Brian Orend¹ megfogalmazását: ahhoz, hogy egy háborút véglegesen és igazságosan lezárjunk, a „háború-befejezés jogának” megfelelően, a *jus post bellum* szerint igazolni kell (hisz amennyiben minden szabálytól mentesen rendezünk egy háborús konfliktust, fennáll annak a veszélye, hogy újabb háború tör ki régi vitás alapokon). Vajon rendelkezik-e egyik vagy másik fél ezzel a rendezési joggal?

Ennek a cikknek az a célja, hogy a Szent Ágoston-i igazságos háború tételén, a *bellum iustum*on keresztül bemutassa Afganisztán szovjet megszállását, majd annak eredményét kivetítse a jelenleg is folyó afganisztáni háború esetleges lezárásának végkimenetelére.

AZ IGAZSÁGOS HÁBORÚ TANA

A zsidó és a keresztény teológiában, amely aztán részévé vált mindkét felekezet erkölcsi hagyományának és gondolatvilágának, mindig is fontos kérdés volt, hogy létezik-e igazságos háború, és ha igen, akkor melyek ezen „igazságos háború” szabályai. Bár Szent Ágoston óta sokat alakult, változott a teória, alapjaiban azonban továbbra is él az igazságos háború létezését elfogadó közvélemény. Olyannyira érvényben van, hogy a mai XXI. században, az önvédelmi háborút leszámítva, az Egyesült Nemzetek Szervezete, a globális világrend legnagyobb világszervezete van egyedül felhatalmazva arra, hogy eldöntse, hogy egy adott háború igazságosnak bizonyul-e vagy sem. Amennyiben felmerül annak igazságtalan volta, úgy a világ államait összefogó testület meghozhatja a háború elleni fellépésről és a háború elfojtásáról szóló teljes legitimitással rendelkező döntését.

Mióta az ember e világon van, csak harcol, küzd, csatázik és háborúzik. Az emberi természet része a mindennapos civakodás és ellenségeskedés. Az egymás elleni küzdelem komponense a fizikai bántalmazás mellett azonban az is, hogy a felek megpróbálják saját magatartásukat a közösség előtt igazolni. Mindkét fél kötelességének érzi, hogy be tudja bizonyítani cselekedeteinek helyes és igaz voltát. A háborúk jogosságának beigazolása hosszú múltra tekint vissza. Olyan régi keletű, mint maga az ember. Történelmi ismereteink szerint Szent Ágoston püspök volt az első, aki pontosan megfogalmazta, hogy mit ért *bellum iustum* alatt a *De civitate Dei* (Isten városáról) című művében, amelyben hosszasan ír a háború természetéről.

¹ Brian Orend: Justice after War. 2011/1-2.

A háborúindítás igazolásának irodalma sokkal hosszabb, mint a *jus in bello* vagy a *jus post bellum* témakörével foglalkozó írások. Ennek egyszerű emberi oka van, amelyet azután a tudomány is igyekezett megfogalmazni: a háború indításának okait és indokait meg kell tudni osztani a világgal, amelynek alapján azután el lehet dönteni e magatartás helyességét. Csak az igaz háborút harcoló fél kaphatott a jogszerűséget igazoló *jus ad bellumot*.

A *bellum iustum* koncepciója szerint hat alapelvnek kell megfelelni ahhoz, hogy a háborút indító fél magatartása igazolható legyen. A legfontosabb ilyen elv a jogos ok (igaz ügy) meglétének elve. A háború indításának okai igen korlátozottak. Szent Ágoston püspök például csak azon feleknek adta meg e jogot, amelyek kénytelenek voltak megvédeni területeiket az agresszor, a külső behatoló támadása ellen. Bár századok teltek el, az ágostoni definíció semmit nem veszített tartalmából: a támadó féllel szembeni önvédelem gyakorlása, a béke visszaállítása kimeríti a *jus ad bellum* szerinti *casus belli* fogalmát.

Prima facie, hogy a háborúskodás elvetendő dolog. Amikor azonban, s csakis kivételes esetben, a hadba állás valódi kötelezettséggé válik, ugyanis az a közös jót szolgálja, akkor egyben ez alatt azt is értjük, hogy a háború csak az utolsó lehetőség/végső megoldás lehet. Ezért, mielőtt bárki háborút indít, kötelessége, hogy vitás kérdéseit megkísérelje minden egyéb, békés úton rendezni.

A szovjetek 1979. december 27-én lépték át az afgán határt. A nemzetek közössége szerint a szovjetek e cselekedete egy független ország szuverenitását sértette meg, ezért Afganisztán lerohanása agresszió (támadás), amely a jogos ok meglétének hiányát jelenti. A Szovjetunió akkoriban ezt másképp látta. A szovjetek szerint őket az afgán kormány kérte fel, hogy nyújtson segítséget a kormányellenes erőkkel való leszámoláshoz. A szovjetek szerint a segítségnyújtás adása igazolta a jelenlétüket.

A konfliktus elkerülése legvégsőig való lehetőségének vizsgálata ebben az esetben a szovjet vezetés szerint szintén felmerült, mert csak hosszabb „unszolásra” döntöttek úgy, hogy mégis segítenek bajba jutott kommunista elvtársaikon.

Afganisztán történelmének egyik leghaladóbb hercegének és elnökének, Muhammad Daud Khannak a meggyilkolása (1978. április 30.) után az ország kommunista kezekbe került. Bár soha nem lett bebizonyítva, sokan azt állították, hogy az elnök meggyilkolását a szovjet vezetés tervelte ki. Khan halála után a Forradalmi Tanács kihirdette 1. számú határozatát, amely szerint Afganisztánt átnevezték Afgán Demokratikus Köztársasággá. Első elnöke az a Nur Muhammad Taraki lett, aki egyben az afgán

kommunista párt vezetője is volt. Ettől fogva a szovjet vezetés határozottan azon munkálkodott, hogy Afganisztánt beolvassza a nagy szovjet blokkba, ami 1978. május végére meg is történt, bár a „barátsági” szerződést csak december 5-én írta alá a két pártelnök, ami után a pártvezetés azonnal hozzákezdett a szocialista gazdasági és társadalmi terv végrehajtásához.

Az afgán lakosság a kezdetektől nem támogatta ezeket a változtatásokat. A kommunistaellenes erőknek azonban egy év kellett ahhoz, hogy megszervezzék magukat, és hogy eltávolítsák kommunista elnöküket. 1979. szeptember 16-án tehát Taraki elnök is gyilkosság áldozata lett – az elkövető a saját helyettese, Hafizullah Amin volt. A történet egy véres hidegháborús leszámolásra hasonlított: a szovjetek korábban megpróbálták Amint megölni, mert ismert volt, hogy jó kapcsolatokat ápol az amerikaiakkal, az akkori Amerika-barát pakisztániakkal és a kínaiakkal, Amin azonban megtudta, hogy gyilkosságot terveznek ellene, és ezért egy palotaforradalom keretében megszervezte Taraki elnök meggyilkolását. Bár Amin volt a gyorsabb, három hónappal az elnök meggyilkolása után a KGB úgy döntött, hogy likvidálni kell Amint is, mert veszélyezteti a szovjet rend fenntartását. A gyilkosság napján, 1979. december 27-én a kommunista hatalom Babrak Karmalt jelölte ki Amin utódjául (elnöksége: 1979–1986), amivel egy időben a szovjet hadsereg bevonult Afganisztánba.

A Wilson Központ által közzétett egykori titkos dokumentumok² szerint a végső döntést 1979. december 12-én hozta meg a Politbüro. Bár még két nappal korábban is vitáztak az elvtársak, hogy az intervenció jó ötlet-e, Brezsnyev már akkor is azzal zárta az ülést, hogy „Jurij Vlagyimirovicsot [azaz Adropovot] kell támogatni”. Brezsnyev egyetértett Andropovval, aki szerint a szovjet birodalom fenntartása érdekében szükség van erre a „stabilitási műveletre”. Így tehát a 176/125-ös Politbüro-rendelet szerint Brezsnyev és szűk vezetői körének – Andropovval, a KGB vezetőjével az élén – az elképzelései szerint Usztyinov védelmi miniszter és Gromikó külügyminiszter megkapták a felhatalmazást, hogy elindítsák a szovjet csapatokat Afganisztánba. A támadás napján a szovjet vezetés táviratban (kelt: Moszkva, 1979. december 27.) értesítette az ENSZ szovjet nagykövetét arról, hogy semmiképpen ne engedje meg, hogy az ENSZ BT napirendre vegye a szovjet bevonulás kérdését. Amennyiben mégis beszélnie kell, határozottan ki kell állnia a mellett, hogy a szovjet vezetés saját belügyének tekinti a szovjet–afgán kapcsolat rendezését: mivel az afgán kormány az ENSZ Alapokmányának 51. cikke szerint az önvédelem természetes jogával élt, és saját belügyeinek rendezéséhez kérte a Szovjetunió beavatkozását, ezért a felek jogszerűen és helyesen cselekedtek,

² A továbbiakban említett összes hivatalos dokumentum, távirat, telefonbeszélgetés mind a Woodrow Wilson International Center for Scholars: Virtual Archive: Cold War International History Project: Soviet invasion of Afghanistan című archívumban található meg.

a nemzetközi szabályokat betartották; a Szovjetunió, eleget téve az afgán kérésnek, segítséget küldött és egyéb támogatást nyújtott az afgán kormánynak, amely végérvényesen le akart számolni a demokratikus berendezkedését veszélyeztető külső fegyveres agresszorokkal (szerzői megjegyzés: a mudzsahedekre utaltak, ugyanakkor ismert, hogy titkos amerikai jelenléttel is számoltak); zárásképpen pedig a táviratban az olvasható, hogy a szovjet jelenlét mindaddig biztosítva lesz, míg arra az afgán kormánynak szüksége van; a Szovjetunió számára is a legfontosabb, hogy a világban béke s biztonság legyen.

Ismert, hogy már Taraki elnök alatt is több politikai-etnikai indíttatású véres összecsapás, felkelés és lázadás tört ki az országban, ami alapjaiban rengette meg a frissen létrejött „demokratikus berendezkedésű” kormány vezetését. Taraki a bajban a nagy Szovjetunióhoz fordult segítségért. Először csak pénzbeli támogatást kért, de később már fegyvereket és katonákat is. Egy 1979. március 17-ei telefonbeszélgetés során például Taraki kifejezetten kéri Alekszej Koszigin miniszterelnököt, hogy a szovjet vezetés küldjön repülőgépeket és olyan katonákat, akik beszélik a nyelvet; elmondása szerint a muzulmán reakciók annyira erősek, hogy szovjet segítség nélkül az afgán kormány teljesen tehetetlen. Még márciusban Taraki moszkvai útja során találkozott Brezsnyevvel is, aki fölvetette, hogy az ország biztonsága érdekében Taraki zárja le a határokat Pakisztán és Irán felől, de ezt Taraki visszautasította arra való hivatkozással, hogy erre nincsenek meg az eszközei, továbbá az erős családi kapcsolatok miatt a határokat képtelenség volt lezárni. 1979 során Taraki majd’ húszszor küldött üzenetet a szovjet vezetésnek, amelyben segítséget kért, azonban minden üzenete üres fülekre talált. Egyszer-egyszer küldtek neki kisebb támogatást, de tulajdonképpen teljesen magára hagyták.

Jól látszik az üzenetváltásokból, hogy a Politbüro decemberben végül is Andropov nyomására hozta meg mégis a beavatkozás melletti döntést. Andropov információs bázisa a KGB mellett a szovjet katonai hírszerzés, az akkori GRU volt. A hírszerzés által megszerzett információk azonban korlátozottnak bizonyultak. A szovjetek szerint Afganisztán esete Mongóliával volt összehasonlítható; e téves véleményformálás, melynek alapja, hogy nincs olyan ország a világon, amely ne lenne képes átvenni és végrehajtani a szocializmus marxista-leninista doktrínáját, Afganisztánt mint „második Mongóliát” jellemezte. Ezen alapjaiban téves nézet a kezdetektől téves útra vitte a teljes szovjet felső vezetését. Az afgán nép kulturális antropológiája ugyanis jelentősen különbözik a mongol népétől. Hiába voltak ismereteik az afgán „állam” földrajzi, gazdasági és katonai helyzetéről, tekintve hogy évek óta rendszeres kapcsolat állt fenn a két állam között: a

George Washington Egyetem Nemzetbiztonsági Levéltárában összegyűjtött³ volt titkos dokumentumok szerint a szovjet vezetés nem mérte fel az iszlám hihetetlenül erős befolyásának szerepét, nem ismerte az afgán nép gazdasági-szociológiai körülményeit, kulturális antropológiáját, amik századokon át formálták az afgánokat, és nem volt annak tudatában, hogy az etnikai és törzsi alapon szerveződött csoportok laza kapcsolata alkotja az afgán „államot”, amely tehát a modern államiság jellemzőit teljesen nélkülözte. A harc, az életért és a szabadságért való küzdelem a mindennapjaik része volt. A szovjetek összefüggéseikben nem ismerték az afgán népet. Azt lehet mondani, hogy a teljes szovjet vezetés ideológiai vakságban szenvedett.

A jus ad bellum harmadik alapelve, hogy csak legitim hatalom indíthat háborút. A XIII. századtól létrejövő modern állam volt az a formáció, amely önálló és független volt, azaz szuverén, rendelkezett egységes politikai identitással, azaz legitim központi hatalommal, továbbá jól körülhatárolható államhatára volt. A Szovjetunió megfelelt ennek a leírásnak, Afganisztán viszont csak papíron. Afganisztánnak ugyanis nem volt (ma sincs) jól körülhatárolható országhatára.

Borovik írja az afgán-tádzsik (Pakisztánnal szomszédos) határról, hogy: „Még soha nem láttam ilyen határt. Ez nem egy földrajzi határ, hanem egy időhatár; egy határvonal két társadalmi és gazdasági rendszer között, két filozófia között, háború és béke között. A válaszfal még inkább szembeötlő, amikor figyelembe veszed, hogy egyazon nemzetiség – a tádzsik – él a határ mindkét oldalán. Az egyik oldalon a késő '80-as évek szerinti szocialista rendszerben élnek az emberek, míg a másik oldalon (a muzulmán naptár szerint) 1366-ban, egy olyan feudális rendszerben, ahol még szórványokban törzsi maradványokat találsz. Nincs szükséged egy időgépre, hogy érezd a különbséget.” [szabad fordítás].⁴ Az 5000 km-es határszakaszon a mai napig nagyon gyenge vagy egyáltalán nem létezik határellenőrzés. Az ENSZ szerint jelenleg a legkritikusabb az afgán–pakisztáni határ, de továbbra is állandó illegális tevékenység helyszíne a tádzsik–afgán és az iráni–afgán határszakasz is. Ezen a modern államnak nem nevezhető földön kit tekinthet egy modern állam legitim hatalomnak, tárgyaló félnek?

A negyedik alapelv a tiszta szándék léte. Szent Ágoston püspök írta, hogy mivel a háború a bűnös magatartás eredménye, ezért arra úgy kell tekinteni, mint a bűnök meggyógyítására; amennyiben a háborús fél helyes szándékkal indít háborút, úgy azt úgy kell értelmezni, hogy az a háború az istentelenekeket büntette meg. E háború során minden anyagi és más haszon

³ Itt ki kell emelni Svetlana Savranskaya igazgató munkáját, aki sok éven át dolgozott azon, hogy nyilvánosságra kerüljenek a volt szovjet és az ahhoz kapcsolható amerikai titkos dokumentumok.

⁴ Artyom Borovik: *The Hidden War, a Russian Journalist's Account of the Soviet War in Afghanistan*. p.42.

szerzése szigorúan elutasítandó. Az igaz háborút nem saját önös érdekből harcolja a fél, hanem az igazságért. Amennyiben tehát a háborút önös nemzeti érdekből indítja, akkor a tiszta szándék igazolása megbukik.

A világ nemzetei szerint a Szovjetunió önös érdekből támadta meg Afganisztánt. Az Egyesült Államokkal az élen, a nemzetállamok úgy gondolták, hogy a háborúnak az volt szovjet részről a célja, hogy a közép-ázsiai országokat teljes egészében bekebelezze a szovjet birodalom hatalmi, befolyási övezetébe. Geopolitikailag ez tehát azt jelentette szerintük, hogy a szovjet szuperhatalom félt attól, hogy az Amerika-barát Pakisztán megerősödött befolyása átterjed Afganisztánra is, amely mint ütköző állam Moszkva várát védelmezte.

Természetesen a szovjet vezetés ezt másképpen látta. Mint azt korábban is írtam, a szovjet vezetés az afgán kommunista kormánynak nyújtott segítséget. A Politbüro 1980. április 7-ei ülésén megvitatott feljegyzés jól mutatja, hogy a szovjet hadsereg negyed évvel a bevonulás után pozitívan értékelte jelenlétét, mert a célját elérte, azaz az afgán kommunista pártot megerősítette hatalmában, új pártelnököt jelölt ki a marxista Babrak Karmal személyében, létrehozta az egységes Afgán Népköztársaság Kommunista Pártját, amelyben egyesítette a két nagy törzset, a parchamokat és a khalqokat, és nem utolsó sorban tervet dolgozott ki az ellenforradalmi csoportok felszámolására, amelynek végrehajtását a kormánnyal közösen meg is kezdte. A feljegyzés további pontjai azonban felsorolják azokat a problémákat is, amelyek miatt viszont a szovjet jelenlét fenntarthatósága kétséges, de ezt azzal zárja, hogy a szovjet hadsereg feladata, hogy: „Az Afganisztáni Demokratikus Köztársaság (ADK) forradalmi rezsimjét megvédje a külső támadásoktól, az afgán (kiképzett) erők segítségével a határokat le kell zárni, meg kell védeni a stratégiailag fontosabb központokat és kommunikációs centrumokat, és harckészültségre kell felkészíteni az afgán fegyveres erőket. Csak akkor, amikor Afganisztánban a helyzet stabilizálódik, és akkor is csak az ADK vezetőinek kérésére, fogjuk megvizsgálni, hogy csapatainkat kivonjuk Afganisztánból.” [szabad fordítás].⁵

A fontosabb városok, mint Kabul, Kunduz, Baglán, Herát, Kandahár, Dzsalálábád és Mazar védelmének megszervezése nem volt könnyű, de még nehezebbnek bizonyult a vidék védelme. Az afgán katonaság harcra való felkészítése döntő jelentőségű volt, azonban szintén nem egyszerű feladat. A legnagyobb gondot azonban az jelentette, hogy az emberek nem fogadták el a kormány legitimitását, és ezért nem is engedelmeskedtek annak. A társadalmi elégedetlenség hatványozottan jelent meg a katonaságban. A

⁵ Woodrow Wilson International Center for Scholars: Virtual Archive: Cold War International History Project: Soviet invasion of Afghanistan.

belső ziláltságot tetézte a folyamatos dezertálás. A szovjet katonai vezetés számára egy életképes és fenntartható rezsim felállítása Afganisztánban egy évre a harcok megkezdése után lidércnyomássá kezdett válni.

Az ötödik alapelv a siker ésszerű lehetőségének fennállta. A siker lehetőségét még a háború megkezdése előtt mérlegelni kell. A konzekvencialisták szerint ez az után állapítható meg, hogy a hadviselés költségének és hasznának rátáját megvizsgáljuk. Amennyiben nem áll fenn annak a lehetősége, hogy a támadó vagy a védekező fél nyertese lehet a háborúnak, úgy azt nem szabad megindítani, illetőleg – már folyó háború esetén – a katonai hadvezetésnek fontolóra kell vennie a kapitulációt, amely döntés emberi életeket menthet.

A szovjet vezetés a háború első évében csak úgynevezett „korlátozott kontingenst” küldött az országba. A vezetői számítások szerint egy év elég lett volna ahhoz, hogy megerősítsék a kommunista vezetést, majd tartalék segédcapatokat hátrahagyva kivonuljanak, amelyek majd az afgán erők mellett segítséget tudnak nyújtani a hadseregben esetleges felkelések és lázadások elfojtásához. Ez a kezdetekben 75000 katonát jelentett és a vezetés nem is tervezett több katonát küldeni.

Nyikolaj Ogarkov, vezérkari főnök már a kezdetektől nem értett egyet szovjet katonák afgán földre való bevetésével. Ez a Politbüro 1979. december 10-ei ülésén készült jegyzőkönyvből⁶ is kitűnik. Amikor egy fél évvel később felmerült annak a lehetősége, hogy több katonát küldjenek, akkor Ogarkov továbbra is inkább minimalizálta volna a katonai jelenlétet. Szerinte ugyanis, amennyiben több szovjet katonát küldenek a lázadók földjére, akkor könnyen megeshet, hogy a lázadók összefognak a szovjetek ellen, és így a küzdelem célpontjaivá válnak. Amennyiben azonban a Politbüro mégis úgy dönt, hogy több katonát kell küldeni, akkor Ogarkov szerint a szovjet katonákat kizárólag helyőrségek felállításra kell kirendelni, és nem a forradalmi harcokba bevetni.

A siker fogalma a háború kezdeti évében teljesen más volt, mint a '80-as években, a háború második szakaszában. A kezdetekben az alacsony számú katonai jelenlét csak rendteremtési feladatokat kapott, míg a háború második szakaszában, amikor a teljes afgán társadalom vált célponttá, a sikert az életben maradás jelentette. Mivel azonban az elejétől fogva egy aszimmetrikus háborúról beszélünk, a felek sikerelérési lehetősége is kiszámíthatatlan volt.

Az utolsó és talán a mai hadviselésben az egyik legfontosabbá vált elv az arányosság elve. Ennek az elvnek az a lényege, hogy a háború indításakor értékelhető legyen, hogy a háború kimenetele (az elérendő cél) megfelelő

⁶ Lásd itt is a Woodrow Wilson International Center for Scholars: Virtual Archive gyűjteményét.
2011/1-2.

arányban áll-e a felek által bevetendő erőforrások (eszközök) mennyiségével. Másképpen fogalmazva, a háborúból származó előnynek felül kell múlnia a háború során elkövetett gonoszságokat. A háború anyagi vonzatát vizsgálva pedig a háború költsége nem haladhatja meg az elérni kívánt hasznot.

Az arányosság elve nem létezett a szovjet katonai vezetés szótárában. A Szovjetunió szuperhatalom volt, és ennek megfelelően viselkedett. A politikai vezetés azt hitte, hogy egy kisebb jelenlét elegendő lesz ahhoz, hogy az afgán földön rend legyen. Azt hitték, hogy az ideológiai, politikai felsőbbrendűségük, gazdasági és katonai-technológiai fölényük elegendő lesz ahhoz, hogy sikerrel zárják a behatolást. – „Megszállottak voltunk a messianizmusi küldetésünkkel és a vakságunkat okozó arroganciánkkal. Hogy reménykedhettünk abban, hogy megtaníjuk az afgánokat valamire, amit mi soha nem tanultunk meg: a saját (gazdasági) életünket megfelelően menedzselni? A valóságban mi a gyökeres átalakulás helyett csak stagnálást és pangást exportáltunk.” [szabad fordítás].⁷

A Szent Ágoston püspök által megfogalmazott *jus ad bellum*, azaz a háborúindítás jogának hat elve közül nehéz megmondani, hogy melyek azok az elvek, amelyek fogalmuknak megfelelően kielégítik a *bellum iustum*ra való jogosultság megszerzését. Mivel Szent Ágoston szerint valamely elv hiánya már igazságtalan háborúhoz vezet, röviden összefoglalva kijelenthetjük, hogy a Szovjetunió afganisztáni intervenciója igazságtalan háború volt. Magatartására a szovjet fél nem adhat megfelelő igazolást, amely felmentené annak felelőssége alól.

Bár a világ számára egyértelmű volt, hogy igazságtalan háború folyt, a volt szovjet szuperhatalom szóbeli megrováson kívül semmit nem kapott. Alapjában véve sem a háború előtt, sem alatta, sem pedig utána nem kellett a világ előtt igazolnia háborúindítási jogát, mégis – vezetői körökben ugyanúgy, mint a hadseregben – a szovjetek folyamatosan próbálták igazolni afganisztáni jelenlétüket.

Nem feladatomban elemezni, hogy a morális-etikai, lelkiismereti nyomás milyen hatással volt az akkori vezetőkre, de az interjúk és a szakirodalom alapján jól látható, hogy senki sem kerülte el a maga ítéletét.

JUS IN BELLO, AVAGY A HÁBORÚVISELÉS SORÁN BETARTANDÓ HADIJOG

Ahogy Szent Ágoston püspök írja, aki háborút indít, annak kötelessége, hogy „mód felett” feleljen saját cselekedeteiért. A *jus in bello*nak három alapelve van: a felelősség elve, a megkülönböztetés vagy

⁷ Artyom Borovik: *The Hidden War, a Russian Journalist's Account of the Soviet War in Afghanistan*. p.12.

különbségtétel elve, és az arányosság elve.

A felelősség elvét – csakis törvényes és kivételes esetekben – Szent Ágoston kettéválasztja: e szerint az, aki végrehajtja a gyilkosságot egy felsőbb utasításra, nem felel, míg az, aki utasít, felelősséggel tartozik cselekedetért. A „ne ölj!” ószövetségi parancsolata alól így az, „akinek delegált hatalom és kard adatott, hogy használja azt, az nem maga felel a halálokért, amelyeket okozott” – írja az Isten városáról című művének 21. fejezetében.⁸ De aztán így folytatja: „e két eset kivételével – amelyet vagy az igaz jog, amely általánosságban érvényes, vagy egy különleges isteni közlés, az összes igazság forrása igazolhat – minden gyilkosság bűn”. Azért teljes felelősséget kell, hogy vállaljon az elkövető.

A megkülönböztetés elve a katonák vagy harcosok és a civilek közötti különbség megtételét tartalmazza. Ahhoz, hogy ezt az elvet alkalmazni tudjuk, a hadakozó félnek meg kell tudnia állapítani, hogy ki a törvényes ellenség, ugyanis a harcosokra és a civilekre más-más jogok vonatkoznak (pl.: mentelem, védettség tekintetében).

A szovjet–afgán háborúban, amely nem egy konvencionális háború volt, sokak szerint a szovjeteknek nagyon nehéz dolguk volt megállapítani, hogy ki is a valódi ellenség. További problémát jelent, hogy az igazságos háború elmélete az igaz ügyet elválasztja az igaz magatartástól (módszertől). A szabadságharcos mudzsahedek a szabadságukért harcoltak, de olyan módszereket alkalmazva, amelyeket viszont nem lehet igazolni, mint például a civil lakosság élő pajzsként való alkalmazása. Természetesen egyetértek Michael Walzer professzorral, az igazságos és az igazságtalan háború tanának egyik legnagyobb gondolkodójával, aki szerint a személyek beazonosításának hiánya nem hatalmazhat fel egyetlenegy hatalmat sem arra, hogy megkülönböztetés nélkül öljön.⁹ Dacára ennek, a szovjet hatalom az 1980-as évektől a CI stratégia erőteljesebb megjelenéséig a megkülönböztetés elvébe folyamatosan beleütköző cselekedetek sorozatát valósította meg.

Az utolsó elv az arányosság elve, amely már a *jus ad bellum* esetében is megjelent, de a háború során erőteljesebben jelenik meg. Ennek az elvnek az a morális háttere, hogy arányosnak kellene lennie a bevetett erő(szak) és eszközök szintjének az elérni kívánt céllal. A *jus in bello* esetében az arányosság elvének érvényesülését annak alapján tudjuk elemezni, hogy megnézzük, hogy hogyan tudjuk az erőszakot, a pusztítást, a sérüléseket és más emberi szenvedést minimalizálni, figyelembe véve az emberi jogokat.

A szovjet–afgán háború a kezdeti évek után élet-halál harccá alakult a két végzetesen ádáz ellenség között. Ekkor a háború már nem győzelemről

⁸ Saint Augustine: The City of God. p.23.

⁹ Michael Walzer: Just and Unjust Wars: a Moral Argument with Historical Illustrations. Chapter 9 on Noncombatant Immunity and Military Necessity. p.138.

vagy annak elvesztéséről szólt, hanem a túlélésről. Mindkét oldálnak keservesen ki kellett tartania, amíg valahonnan fentről valaki vagy valakik azt nem mondták, hogy vége. Olvasva a beszámolókat, látva a megannyi kép- és filmanyagot, egyik oldal emberiség elleni fellépése sem lehet igazolt.

Tény, hogy a szovjet hadsereg rendelkezett nehézfegyverzettel, amely lehetővé tette, hogy megkülönböztetés nélkül minden falut lebombázzanak, ugyanakkor a hadműveletek többségében az afgán felkelők a falusi házakat bújóhelyeknek, lakóikat pedig emberi pajzsnak használták. A háború során mindkét fél, amikor csak tehetette, élt azzal, hogy megtorló intézkedéseket foganatosítson, hogy halomra és vaktában gyilkoljon, hogy nyilvános kivégzéseket tartson. A nap végén azonban mindig a támadó az, amely a brutálisabb fél. A civil lakosság letartóztatása, a kínzások, a gyermekekkel, nőkkel és idősekkel szembeni durva bánásmód, megbecstelenítés, csonkolások, és végül gyilkosságok, a szovjet fél megbocsáthatatlan tettei.

Az afgán földön folytatott szovjet háború a *jus in bello* három elve közül tehát szintén nem respektálta egyiket sem. A szovjet hadsereg az I., III. és IV. genfi egyezményt (1949) és a közös 3. cikket¹⁰ napi szinten szegte meg. De ahogy Peslov ezredes mondta: „[...] esztelen egy háborúban szabályokat alkotni. Főleg ebben a háborúban, amelynek nem volt eleje, sem háta. Ez egy „veréb” háború. A dukhik még ezt az ősi (harci) taktikát a kínaiaktól tanulták meg.” [szabad fordítás].¹¹ Nem meglepő, hogy a háború végén a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Legfelsőbb Tanácsa 1989-ben amnesztiában részesített minden Afganisztánban elkövetett bűntettet.¹²

AZ AFGÁN SZABADSÁGHARCOSOK GERILLA HARCMODORA

A két esztendeje folyó gyors és döntően sikeres győzelmi előrenyomulás után a szovjet hadsereg 1980-ban patthelyzetbe jutott. A szovjet hadvezetés képes volt ideiglenes ellenőrzés alá vonni egy-egy afgán provinciát, de heteken át már képtelen volt fenntartani jól ellenőrzött

¹⁰ A közös 3. cikk: „Valamely Magas Szerződő Fél területén keletkező nem nemzetközi jellegű fegyveres összeütközés esetén mindegyik összeütköző Fél köteles legalább az alábbi rendelkezéseket alkalmazni:

1. Azokat a személyeket, akik az ellenségeskedésekben nem vesznek közvetlenül részt [...] és azokat a személyeket, akik betegség, sebesülés, elfogatás miatt vagy más ok következtében harcképtelenné váltak, minden körülmények között, fajon, színen, valláson, hiten, nemen, születésen vagy vagyonon, valamint más hasonló ismérven alapuló bármely hátrányos megkülönböztetés nélkül emberséges bánásmódban kell részesíteni. [...]”

¹¹ Artyom Borovik: *The Hidden War, a Russian Journalist's Account of the Soviet War in Afghanistan*. p.51.

¹² William Maley: *The Afghan War*. p.50.

jelenlétét. A háború fordulóponthoz érkezett. Az afgán szabadságharcosok makacs ellenállása és az afgán lakosság saját harcosainak nyújtott kitartó támogatása miatt a szovjet parancsnokságnak stratégiát kellett váltania. Ezzel megkezdődött egy ismeretlen határidejű és kimenetelű állóháború.

Az afgán nép köztudottan törzsi alapokon nyugvó harcos nép. Az afgán szabadságharcosok, a mudzsahedek (nevük a *mudzsadi*-ből származik, ami harcost vagy szabadságharcost jelent) törzsi harci alakulatokból kerültek ki. A gerilla harcmodorról ismert ellenállók neve tehát nem egy afgán népcsoporthoz köthető, hanem olyan gyűjtőnév, amely magában foglalja mindazokat, akik harcoltak a szovjet megszállás ellen. A szovjet hadsereggel szemben a mudzsahedeknek sem modern harci tudásuk, sem modern fegyverzetük, sem elegendő pénzük nem volt ahhoz, hogy egy konvencionális hadtestet kiállítsanak a nagy szovjet hadsereggel szemben. Ezért a kezdetektől fogva nem vállalták fel, hogy hagyományos értelemben e háborút szemtől szembe megvívják. A helyzetet gyorsan felismerve az afgán szabadságharcosok, ügyesen előtérbe helyezve saját erősségeiket, egyedi gerilla harcmodorra váltottak.

Ismerve a terepet, felhasználva a törzsi hadviselés során összegyűjtött tapasztalatokat és kapcsolatokat, az úgynevezett „gyors és rajtaütésszerű támadás és gyors visszavonulás” taktikáját alkalmazták. Így amikor jött a légi vagy szárazföldi (nehéz)tüzérségi támadás, akkor a nyílt összecsapás helyett az afgánok elbújtak, kihasználva az általuk jól ismert zord terep adta lehetőségeket, és órákkal, napokkal vagy csak hetekkel később tértek vissza, és csaptak le ugyanott az ellenségre, amely teljesen kiszolgáltatottá vált az ilyen rajtaütésszerű, váratlan támadásoknak.

Az afgán szabadságharcosok a lakosság minden társadalmi szegmenséből jöttek. Ezek az emberek saját elhatározásukból, saját pénzen fegyverezték fel magukat és csatlakoztak egyik-másik szabadságharcosi alakulathoz. A laza formációkból álló alakulatok némelyike igen jól fegyverzett és jól szervezett volt, de voltak teljesen amatőrnek nevezhető csapatok is. Egyben azonban mindegyikük megegyezett: tagjai a szabadságukért harcoltak a szovjet agresszorokkal szemben.

A szovjet hadvezetés igen meglepődve vette észre, hogy az afgán ellenállás milyen gyorsan és milyen erővel tört felszínre. A háború kezdete után két hónapon belül szinte az egész afgán lakosság hadban állt. A korlátozott, gyors leforgású villámháborúnak indult vállalkozás egy korlátlan állóháborúvá vált. A mudzsahedek az idő múltával megerősödtek mind morális, mind taktikai értelemben. Éjszaka támadtak, amikor a helikoptereiket a szovjetek nem tudták hatékonyan bevetni. A gerilla hírszerzés jól működött. Mindig tudták előre az időt és a helyet, ahol a szovjetek támadást terveztek, így mielőtt megjelent az ellenség, a légi támadások ellen védelmet nyújtó természetes védelmi helyekre húzódtak

vissza. Mozgékonyságuk, folyamatos kezdeményezésük, ad hoc támadásaik és az állandó kiszámíthatatlanság lassan felőrölte a szovjet hadseregben a morált és a fizikai állapotot.

A szovjetek szemében a mudzsahedek rövid időn belül istencsapásává váltak: kisebb-nagyobb csoportokban harcoltak, egymástól függetlenül, különböző színvonalú taktikákat bevetve, spontán lecsapva az ellenségre, és ugyanakkor vallásilag motiváltak és ideológiai alapon elkötelezettek voltak, de eléggé opportunisták és kalandvágyók is ahhoz, hogy inkább hasonlítottak egy hagyományos törzsi alakulatra, mint a klasszikus értelemben ismert szabadságharcosokra. A '80-as évek elején ezek a harci alakulatok olyannyira nem működtek együtt, hogy majdnem a vesztük is lett az egységesség ily magas fokú hiánya. Csak a '80-as évek közepéről van arról hírünk, hogy Pesavar környékén hét nagyobb szabadcsapatból végre alakult egy egységesebb alakulat, amelyet Afgán Mudzsahedek Iszlám Uniójának neveztek el.¹³

Amellett, hogy a szabadcsapatok alig érintkeztek és működtek együtt, további gondot jelentett az is, hogy a felkelők híján voltak jó hadvezéreknek. Nemzeti szinten a vezetés és a vezetők hiánya azt jelentette, hogy a csapatok nem kaptak sem stratégiai iránymutatást arról, hogy a katonai műveletek merre tartanak, sem valamiféle adminisztratív, logisztikai hátteret. Így ez a típusú harcmodor – a folyamatos és az egész országra kiterjedt különválás, amelyet a csoportok közötti nyílt ellenségeskedés jellemezett – azt jelentette, hogy az afgánok soha nem voltak képesek egy jól megtervezett, nagyobb horderejű támadást indítani.

A SZOVJET HADVEZETÉS MEGOLDÁSKERESÉSEI AZ ASZIMMETRIKUS HÁBORÚBAN

A fentiekben bemutatott aszimmetrikus hadviselés ilyen foka sivár kilátásokkal kecsegtette a szovjet hadsereget. Jól tudva ezt, a moszkvai vezetés Brezsnyevvel az élén mégis úgy döntött, hogy mindaddig Afganisztánban maradnak, amíg az afgán nép és szomszédjai nem fogadják el a már Moszkvának behódolt kommunista rezsim vezetését.¹⁴ Brezsnyev többször elmondta, hogy miért fontos Moszkvának az afganisztáni jelenlét. Egyik sokszor idézett mondatja így szól: „a forradalmi átalakulás Afganisztánban megfordíthatatlan”. Majd folytatva gondolatmenetét megjegyezte, hogy „a Szovjetunió és az őt támogató kommunista és baloldali szövetségesek feltétlenül támogatni fogják az afgán népet és annak kormányát; mi határozottan haladunk azon az úton, amely az államaink

¹³ U. S. Department of State: Background Note: Afghanistan (The Soviet Invasion).

¹⁴ Henry S. Bradsher: Afghanistan and the Soviet Union. p.243.

közötti biztonságot meg tudja őrizni; mi a nemzetközi kötelezettségünknek eleget fogunk tenni, ami az afgán nép és a Babrak Karmal elvtárs vezette kormány érdekében áll” [szabad fordítás].¹⁵

Ahogy Brezsnyev kiadta a parancsot a szovjet hadseregnek a maradásra, a szovjet katonai vezetés úgy döntött, hogy újabb frontokon indít háborút, amelynek célpontja az afgán társadalom egésze lett. Először is politikailag megpróbálták a kommunista pártot hatékonyá, stabillá és egy szélesebb alapokon nyugvó párttá tenni. Bár alig értek el valamit az alatt a 10 esztendő alatt, amíg jelen voltak, soha nem adták fel ezt a célt. Másodsorban ideológiailag megkísérelték az afgán társadalmat egy működő szocialista állammá átalakítani a jól ismert kommunista agitációs és propagandaeszközökkel.

Az egyik leggyakoribb módszer, amit bevetettek – mivel jócskán volt benne tapasztalatuk – az oktatási rendszer elszovjetizálása volt. A szovjetek indirekt módon ideológiai és szociológiai hatást üzentek az afgán gyerekeknek. A gyerekeket egy évtizedre más szocialista országokba „deportálták”. Ez az akció 20000 gyermeket érintett. A cél az volt, hogy egy teljes agymosáson menjenek keresztül a fiatalok, akik a jövő afgán kommunista nemzedékét alkották volna. Még Magyarországra is jöttek afgán diákok.

Gazdasági –társadalmi fronton pedig a cél a hagyományos/hagyományt őrző afgán társadalom és családok felbontása volt, új progresszív szocialista modell bevezetését tűzték ki célul. A szovjetek itt azért nem értek el nagyobb sikereket, mert a vidéki területeket nem tudták az ellenőrzésük alatt tartani; ott a mudzsahedek voltak az urak.

Azonban a szovjeteknek a legnagyobb kihívást kezdetektől fogva az okozta, hogy az afgán társadalmat hogyan válasszák szét harcosokra és civilekre. Mivel egy gerillaharcra berendezkedett közösségről volt szó, a szovjetek úgy döntöttek, hogy mindenki, aki gyanús volt, ki kellett végezni. Ez a népirtás fogalmát kimerítő tett volt.

A szovjet módszer brutális, embertelen és minden könyörület nélkülöző volt. A szovjet hadsereg szisztematikusan kezdte el a vidéki lakosságot kiirtani. Először elpusztították a földterületeiket, az állataikat, tönkretették az öntözőcsatorna-rendszerüket, felgyújtották a házaikat, bombázták a falukat és végül kémiai fegyvereket vetettek be. A teljes megsemmisítés eredménye az lett, hogy körülbelül ötmillió afgán – a lakosság egyharmada – földönfutóvá vált.

Viszont bármennyire is embertelen volt a szovjet katonai fellépés, hosszú távon egyáltalán nem vezetett eredményre, nem érte el a végső célját,

¹⁵ Thomas T. Hammond: Red Flag Over Afghanistan: The Communist Coup, the Soviet Invasion, and the Consequences. p.135.

azaz a mudzsahedek likvidálását. A gerilla szabadságharcosok újabb és újabb menedéket és módot találtak arra, hogy hogyan éljék túl fizikailag és lelkileg a megtorlást.

Mivel a szovjet hadsereg képtelen volt sikert aratni vidéken, a katonai vezetés úgy döntött, hogy az úgynevezett „erőd stratégiára” vált.¹⁶ Ennek a stratégiának az volt a lényege, hogy csak a nagyobb afgán városokban, tartományi fővárosokban, kulcsfontosságú létesítmények helyszínein, gazdasági központokban és a főbb közlekedési, kommunikációs és logisztikai csomópontokban voltak jelen a szovjetek, de ott teljes erővel.

AZ ÚJ STRATÉGIA: „LÁZADÓK ELLENI INTÉZKEDÉSEK” STRATÉGIÁJA, AVAGY A CI STRATÉGIA

A szovjet hadvezetés 1982 után kénytelen volt két különböző stratégia mentén megszervezni csapatait. Azaz az általában alkalmazott „erőd stratégiája” mellett az új „lázadók elleni intézkedések” stratégiája (angolul *counter-insurgency strategy*, amelyet egyszerűen CI stratégiának is nevezünk) került bevezetésre.

Itt fontos megjegyezni, hogy a szovjeteknek nem volt korábban CI stratégiájuk. Bár a közép-ázsiai jelenlét elég tapasztalatot szolgáltatott, a szovjet világszemlélet akadályt állított annak, hogy bármi fajta CI stratégiát dolgozzon ki a katonai vezetés. A marxista-leninista definíció szerint a háború fogalmába nem tartozott bele a felkelés. A szovjetek ideológiai meggyőződése volt, hogy csak igaz háborúkat vívni. Először is, ez azt jelentette, hogy a Szovjetunió csak akkor lépett hadba, amikor valakiket meg kellett védeni egy igazságtalan támadóval szemben. Másodszor pedig, a szovjet vezetés kínosan ügyelt arra, hogy mindig azon az oldalon harcoljon, amely hozzájárul a nemzetközi közösség haladó gondolkodású hatalommá való formálásához, azaz a világszocializmus építéséhez. Ezért a szocialista háború mindig egy defenzív, egy gyarmatosításellenes háború, ugyanakkor egy forradalmi proletár és nemzeti felszabadító háború. A kapitalisták, melyek tehát a másik oldalon harcolnak, a háború kezdeményezői, kirobbantói és ezért az igazságtalan felei a háborúnak. „A szovjetek szerint minden igaz felkelés szociálisan igazolt és progresszív. Ezért az új CI stratégia reakciós doktrína volt, amely a szocializmus előrehaladását veszélyeztette. Ideológiailag kényszerítette a Szovjetuniót arra, hogy ellenezze a CI stratégiát, ugyanakkor pedig támogassa a nemzeti liberalizmust és a forradalmi mozgalmakat. Az, hogy a Szovjetuniónak kell egy CI elmélet, az egyszerűen ideológiailag nem volt megengedett.”¹⁷ A CI

¹⁶ Scott McMichael: *The Soviet Army, Counterinsurgency, and the Afghan War*. p.24.

¹⁷ Scott McMichael: *Stumbling Bear, Soviet Military Performance in Afghanistan*.

stratégia teljes hiánya alapján véve legyőzhetetlen hátrányt jelentett. Mivel a szovjetek végig rossz erővel és módszerrel harcoltak, a hibák és tévedések halmozott volta miatt milliók haltak meg mindkét oldalon.

Amikor végre a szovjetek kialakították az első CI doktrínájukat, már túl késő volt. Az afgán szemtanúk szerint a CI erők a szovjet hadsereg krémjéből kerültek ki. Az afgán felkelők megdöbbenek, hogy ezek az emberek mennyire jól voltak képezve. Van egy olyan hipotézis, hogy amennyiben a CI erők hosszabb időre maradtak volna Afganisztánban, akkor esetleg le tudták volna győzni a gerillaharcosokat. Bár ez volt ténylegesen a szovjet hadsereg elit csapata, ők szenvedték el a legnagyobb veszteségeket, mert olyan terepen harcoltak, amely számukra teljesen ismeretlen volt.

Sem felkelés, sem CI művelet nem lehet sikeres jól működő hírszerzés nélkül. Az afgán harcosok hírszerzése nagyon hatékonyan és jól működött. A kabuli kormány, az afgán hadsereg, a titkos rendőrség, a milícia stb. mind tele volt mudzsahed szimpatizánsokkal, ezért a felkelők a szovjetek minden lépéséről folyamatosan informálva voltak. A szovjet hírszerzés leginkább az afgán közigazgatáson keresztül működött, azaz ugyanazon hírcsatornákat használták, mint a szimpatizánsok. Természetesen a szovjetek igyekeztek jó pénzen megvásárolni az információt, de ez nem volt elég. A szovjet titkos műveletek igen gyakran sikertelenségbe fulladtak, mert a titkos információk kiszivárogtak. Saját elhárításuknak pedig gondot jelentett elvegyülni a lakosság körében a fehér bőrű külső miatt.

A HÁBORÚ MÉRLEGE

Nem feladatom, hogy bármely fél ítélő bírája legyek. A tízéves háború olyan veszteségeket okozott, amely következményeit a mai napig nem heverte ki egyik fél sem. Néhány konkrét adat. Az afgán civil lakosság 876825 fő áldozatot számlált; hozzávetőleg másfél millió civil lakos szenvedett kisebb-nagyobb sérüléseket; leginkább a nők, de tulajdonképpen az egész afgán társadalom posztháborús pszichológiai traumában szenvedett; több mint 6 millió menekült hagyta el az országot, akik főleg Pakisztánban és Iránban találtak új otthonra.¹⁸ A szovjet oldalon 642000 katona vett részt a tízéves háborúban. A hivatalos adatok szerint ebből 15000 katona halt hősi halált és 469685 katona szenvedett valamilyen sérülést (ebből 415932 katona valamilyen hosszabb lefolyásút). Ugyanakkor: „Én úgy tekintek erre a 15000 halottat számláló adatra, mint töredékre. Az én számításaim szerint 1981 májusára már több mint 20000 szovjet katona vesztette életét a háborúban.” – ezt Dimitrii Khimich, egy szovjet katona,

¹⁸ William Maley: The Afghan War. p.154.

aki megjárta Afganisztánt, írta Boroviknak. Ahogyan sokan, úgy Borovik is feltette azt a kérdést, hogy vajon miért nem rendelte vissza az akkoriban „átstrukturált” vezetőség 1985. március-április táján (itt Gorbacsovra kell gondolni, aki 1985. március 11-én váltotta Csernyenkót az SZKP főtitkári posztján) a szovjet hadsereget Afganisztánból. „Oly sok életet lehetett volna megmenteni!” – teszi hozzá Borovik.¹⁹

A háború mérlegét nem lehet azonban úgy megvonni, hogy nem szólunk pár szót a „titkos” harmadik fél szerepéről. Elsősorban Carter elnök, hallgatva annak első számú nemzetbiztonsági tanácsadójára, Zbigniew Brzezinskire, majd e politikát folytatva a Reagan adminisztráció is titokban a CIA-t bízta meg, hogy ahogyan tudja, támogassa pénzzel, fegyverrel és más eszközökkel az afganisztáni szovjetellenes iszlám fundamentalista csoportokat. Bár hivatalosan csak 1979-ben született meg az első elnöki döntés, az amerikai vezetést már az 1970-es évek elejétől foglalkozta a dél-ázsiai területek geopolitikai helyzete. Bár Afganisztán földrajzilag egy szárazfölddel határolt, zárt ország, az Iránnal és Pakisztánnal határos ország az Indiai-óceánhoz való közelsége miatt a hidegháborúban geostratégiaiilag mégis fontos területen feküdt.

Egy 1998-as interjú²⁰ szerint Brzezinski Carter elnök 1979. július 3-ai azon döntése után, amelyben az Egyesült Államok titkos akció keretében elkötelezte magát a szovjetellenes csapatok felfegyverzése mellett, feljegyzést készített, amelyben leírta, hogy egy ilyen fokú amerikai beavatkozás bizonyosan előidézi a szovjet beavatkozást. 5 hónappal később előrejelzése bevált. Elmondása szerint a szovjet hadsereg besétált az amerikai csapdába. A tízéves háború során, elsősorban szaúdi és pakisztáni meghatalmazottakon keresztül, körülbelül 40 millió USA dollár ömlött az országba. Az elsőszámú támogató csoport a mudzsahedek voltak, akiknek csoportjában az 1988-as évektől az Oszama bin Láden vezette al-Kaida terrorista csapat is vívta szent háborúját, továbbá amely csoportból aztán a '90-es évek elején a Talibán puritán iszlám szervezet kinőtte magát. Ennek a dolgozatnak nem feladata, hogy az amerikai titkos akciókat részletesen elemezze, de a háború kimenetelét semmiképp nem lehet úgy értékelni, hogy a két fél erőviszonylatába nem vesszük bele az amerikai jelenlétet. A szovjet kivonulással ugyanis a történetnek nincs vége. Az akkor a nyugati világ által jónak talált titkos akciók következményeinek terhe alatt a mai Afganisztán és tulajdonképpen az egész világot bevonva most már Amerika is gyötrődik.

¹⁹ Artyom Borovik: *The Hidden War, a Russian Journalist's Account of the Soviet War in Afghanistan.* p.281.

²⁰

<http://www.marxists.org/history/afghanistan/archive/brzezinski/1998/interview.htm>.

Lásd:

A HÁBORÚ VÉGE ÉS A TANULSÁGOK LEVONÁSA

A szovjetek által 1979-ben elkezdett háborút az 1988. április 14-én aláírt genfi egyezmények zárták le, amelyeket Afganisztán, Pakisztán, az Egyesült Államok és az akkori Szovjetunió írt alá, az ENSZ közvetítésével. Tíz hónappal a békeegyezmény után, 1989. február 15-én az utolsó szovjet katona is elhagyta Afganisztán földjét.

Sokak szerint ezt a háborút lehetne a szovjetek Vietnamjának is nevezni. Bár én ezzel ilyen formában nem értek egyet, való igaz, hogy össze lehetne hasonlítani az amerikaiak 1965 és 1973 között Vietnamban folytatott hadviselésével. Mint azt Nawroz és Grau is írta, a szovjetek és az amerikaiak egyaránt nem számítottak arra, hogy egy oly dacos ellenséggel állnak szemben, amelyik nem hajlandó semmit sem feladni.²¹ Mindkét szuperhatalom teljesen más stratégiával indította el a háborút, amit aztán a hadviselés alatt az ellenség magatartása miatt felül kellett írniuk, és annak megfelelően saját embereiket a harcok során egy teljesen újfajta háborúra át kellett képezniük.

Az alapvető vagy sarkalatos tanulságokat minden háború után le kell vonni. Az afgán háború esetében azonban ez nem csak kötelesség, hanem egyszerűen szükségszerű, hiszen az Amerikai Egyesült Államok a mai napig hadban áll Afganisztánnal. Érdemes tehát összehasonlítani a két hadviselést és megtalálni azokat az összefüggéseket, amelyek segíthetnek megérteni az afgán földön folytatott háború mikéntjét és esetleges lezárását. Arra ugyan már nem érdemes keresni a választ, hogy az akkori Szovjetunió vajon képes lett volna-e megnyerni a tízéves háborút, hanem sokkal fontosabb arra a kérdésre megtalálni a választ, hogy az amerikaiak mit tudnak, vagy mit lenne nekik érdemes a '80-as években folyt háborúból tanulságként levonni.

ÖT ÉRV A MELLETT, HOGY AZ AFGÁN FÖLDÖN VÍVOTT HÁBORÚ MIÉRT NEM HAGYOMÁNYOS

Az afgán földön vívott küzdelmet lehet vagy gerillaháborúnak vagy lázadókkal szembeni hadviselésnek nevezni, de a lényeg az, hogy az ezen a földön folytatott hadviselés nem épülhet konvencionális katonai stratégiára. Először is egyszerűen azért, mert Afganisztán földje, terepe olyan tagolt és egyenetlen, továbbá az éghajlat annyira kíméletlen és kemény, hogy mindazoknak, akik egy ilyen környezetben harcot kezdeményeznek, tudniuk kell, hogy hagyományos katonai fegyverekkel, felszerelésekkel és technikával csak ideiglenes sikereket tudnak elérni.

Másodsorban, a gerilla harcmodorra jellemzően, az itt vívott háború

²¹ Idézi: L. R. Reddy: Inside Afghanistan – End of Taliban Era?. p.51.
2011/1-2.

jellemzően az itt uralkodó körülmények miatt nem a technológiák háborúja, hanem az akarat és kitartás háborúja. Így az a fél, amelynek ideológiára, vallásra (hitre) vagy nemzeti érzésre alapozott állhatatos és komolyan elkötelezett akarata van, az képes hosszabban kitartani. A csatateren megvívott harc szinte irreleváns. Az a katona, amely arra van kiképezve, hogy képes legyen gyorsan dönteni és cselekedni, de úgy, hogy lélektanilag rendben van, azaz van hite és individualizmusa, egészséges morális döntési képessége, továbbá az ügy iránt elkötelezett és a tűrési szintje magas, az a katona ezen a földön bevethető és sikeres lehet²².

Egy a hazáját védő harcosnak három előnye van: van akarata, hite és kitartása. Vajon az amerikai vezetés alatt afgán földön harcoló katonákat fel lehet-e készíteni erre a típusú hadviselésre egy háború közepén? Vajon azon katonákat, akik egy autoriter társadalomban lettek kiképezve, könnyebben lehet-e ezen környezetnek és körülményeknek megfelelően kiképezni és bevetni, mint egy demokratikus társadalomban képzett katonát? Az afganisztáni szovjet hadviselés egyik legnagyobb bírálója, a történész Scott McMichael 1991-ben ezt írta a *Botladozó medve*²³ című könyvében: „A szovjetek Afganisztán elleni stratégiája alapjaiban hibás volt, mivel a sikeres hadviselés »lényeges« hozzávalói hiányoztak. E háborúnak nem volt széles társadalmi támogatottsága, hiányzott a helyi kultúra iránti megértés és tisztelet, a kormányzati/adminisztratív (intézmény)rendszer nem rendelkezett legitim hatalommal, nem volt integrált civil és katonai hírszerzés, végül pedig nem volt erős regionális katonai jelenlét és folyamatos katonai nyomásgyakorlás a lázadókkal szemben. A szovjetek soha nem törekedtek arra, hogy az afgán lakosok szívét és lelkét megnyerjék. Kizárólag goromba propagandájuk és kényszerített alkalmazó eszközeik voltak. Valójában a stratégiájuk végül átfordul népiirtásba a sorozatosan bukott, de döbbenetesen sokba kerülő kísérletek után.” [szabad fordítás].

Később, amikor Stanley McChrystal amerikai tábornok, az afganisztáni NATO-csapatok főparancsnoka a szovjetek afganisztáni háborújának legfontosabb tanulságait összegyűjtötte, és 2009-ben megírta az új Counterinsurgency (röviden: COIN) – lázadók elleni intézkedéseket tartalmazó – doktrínát²⁴, akkor számára elsődleges cél volt, hogy a katonai hadvezetés az afganisztáni katonai szerepvállalást tartalmazó stratégiát úgy

²² Bővebben: http://www.ciaonet.org/cbr/cbr00/video/cbr_ctd/cbr_ctd_52.html.

²³ Scott McMichael: *Stumbling Bear, Soviet Military Performance in Afghanistan*.

²⁴ McChrystal jelentősen támaszkodott tanára és egyik legfőbb támogatója, D. H. Petraeus amerikai tábornok által 2006-ban írt COIN doktrínára. A COIN doktrína legfőbb elve, hogy szakít a korábbi eljárással, amely a lakosságot, mint „harc cselekményi környezetet” definiálta, és itt a lakosságra mint aktív vagy passzív támogatóra vagy támogatótra tekintettek. További információ a 2006-os COIN doktrínáról: <http://www.fas.org/irp/doddir/army/fm3-24fd.pdf>.

dolgozza ki, hogy az az afgán civil lakosság „szívét és lelkét megnyerje”. A tábornok szerint halálos fegyverek bevetése a gerillaharcokhoz szokott lázadók ellen, akik a civil lakosság körében elvegyülnek, sokkal inkább céltévesztett, mint elérni kívánt hatást produkáló. Bár sokan elleneztek a COIN doktrína végrehajtását, a két amerikai elnök Bush és Obama is kiállt mellette.

Harmadik pontként, amely a hagyományos katonai stratégia elvetése mellett érvel, érdemes megjegyezni, hogy a megszokottól eltérő hadviselés során a feleknek tisztában kell lenniük azzal, hogy egy gerilla típusú háborút nem lehet gyorslefolyású hadművelettel megnyerni. Amikor a szovjetek elkezdtek a háborút, akkor először, való igaz, hogy mélyen behatoltak az ellenfél területére. A kezdeti siker talán azért tűnt fenntarthatónak, mert a szovjetek korán megtanulták, hogy hogyan tartsanak fenn egy hatékony, de ugyanakkor nehezen összehangolható finom egyensúlyt a szárazföldi nehézfegyverzetet mozgó és a könnyebb fegyverzetű légi erők műveletek között. Azonban, mint azt sok szakértő is megállapította, az időhiány, a logisztikai hibák, a létszám- és pénzhiány miatt, a CI erők későbbi bevetésének segítségével sem tudtak hosszú távú, fenntartható sikereket elérni; patthelyzet állt elő.

A negyedik egy ideológiai lábakon álló gondolat. Egyetértek Borerrel²⁵, aki megállapította, hogy ahhoz, hogy megértsük, hogy miért veszítették el a szovjetek ezt a háborút, fontos, hogy a politikai hátteret is tüzetesen megvizsgáljuk. Azaz nem elegendő a harctereken megvívott csaták elemzése. A harcokat bele kell tudni helyezni az akkori és az ottani politikai kontextusba is. Ahogy a szovjet kommunista párt veszített hatalmából és legitimációs erejéből, úgy kezdett a brezsnyevi doktrína is erodálódni. Új politikai szelek kezdtek fújni Moszkvában; egyre többen vélték úgy, hogy a szocializmusból fakadó előnyök elveszhetnek. Így az afganisztáni háborúnak is egyre több ellenzője lett Moszkvában. A szovjet rendszer elkezdett rothadni, amely kihatott az afgán–szovjet hadviselésre is.

Az utolsó gondolati elem, mielőtt levonjuk a tanulságokat, a következő: az afgán emberek körében a szovjetek soha nem rendelkeztek legitimitással. Az afgán lakosság egyöntetűen úgy tekintett a szovjetekre mint agresszorokra, megszállókra. A másik oldalon pedig a szovjet lakosság az információ visszatartása miatt nem tudta, hogy valójában mi is történik Afganisztánban.

²⁵ Maley hivatkozik a Douglas A. Borer 1999-ben megjelent, *Legyőzött Szuperhatalmak: Vietnám és Afganisztán* című könyvében leírtakra.

Egy háború valós morális meggyőződés és indoklás nélkül vagy téves indoklással mindig vesztes marad. A Szent Ágoston püspök által megfogalmazott elvek, melyek mentén a háború elkezdése legitimálható lett volna, hiányoztak, továbbá a háború során betartandó három alapelv is többször volt megszegve, mint megtartva.

Az alapvető tévedés ott történt, hogy a szovjet felső vezetés azt hitte, hogy a világ minden országában követhető az internacionalizmuson alapuló kommunista dogma és annak végrehajtása erővel is kikényszeríthető, függetlenül az adott nép hitétől és morális háttérétől. Nos, a szovjet birodalmi vezetés nem számolt azzal, hogy lesz olyan ellenálló csoport, amely képtelen magáévá tenni a szovjetrendszer nyílt ateizmusát, ami a marxi dialektikus materializmuson alapul, és meg tudja magát szervezni, és képes külső segítséget kérni, így leszámolva a szovjet nyomással. Az afganisztáni mudzsahedek történelmi nagyságú ellenállása aztán képes volt olyan hasadékot ütni az afgán néptől oly idegen szovjet rendszeren, hogy annak összeomlása csak idők kérdése volt.

Bár e tanulmánynak nem témája, de érdekes lenne összehasonlítani az emberi ellenállás idődimenzióját: vajon mennyi idő kell egy adott társadalomnak, hogy egy élet- és emberidegen rendszert kidobjon önmagából, megbuktassa azt. Látva az arab tavasz eseményeit, ezen öntisztulási folyamatnak a XXI. századunkban még nincs vége. Sokan megjósolták, és én is azt a nézetet vallom, hogy Kína sincs távol attól, hogy önkényuralmi, emberidegen rendszere megbukjon.

A NEM KONVENCIONÁLIS HÁBORÚNAK CSAK ÁLDOZATAI ÉS SZENVEDŐI VANNAK

Mivel nem hagyományos háborúról van szó, annak kimenetelét sem lehet hagyományos értelemben kategorizálni. Azaz e háborúnak nem voltak győztesei vagy vesztesei; ennek a háborúnak megrendítő nagyszámú áldozata és a mai napig még élő (el)szenvedői vannak.

Természetesen egy háború soha nem lehet civilizáltan kiszámítható. De talán könyörtelenül áldozat-éhesnek sem kellene lennie. A XXI. században oly fejlett jogrendszerek mellett a felek folytathatnának egy kicsit tisztességesebb, korrektebb harcmodort is. S bár megtehetnék, mégsem ezt látjuk. Az USA által vívott, a mai napig is tartó afganisztáni háború jól mutatja azt a félelmetes aszimmetriát a két háborús fél között, amely a feleket (talán önhibájukon kívül is) a megszokott, tisztességes jogrendi és morális korlátokon kívülre kényszeríti.

Fontos, hogy beszéljünk erről a nagyfokú aránytalanságról, mielőtt megfogalmazzuk e háború etikai és erkölcsi aspektusát. Az Amerikai Egyesült Államok katonai csúcstechnológiája jelen van minden egyes katonai bevetésen. E legmodernebb felszereléseket felvonultatott bevetéssel az Egyesült Államok egy modern totális háborút vív, de ki ellen is? Nem akarom nagyon leegyszerűsíteni a képletet, de a másik oldalon ló- vagy számarháton közlekedő, leginkább nomád életmódot folytató afgán harcosok ellen.

E feloldhatatlannak tűnő aszimmetria feloldását aztán egy Stanley McChrystalnak kellett megfogalmaznia 2009-ben²⁶, miután 9 éve az amerikai szuperhatalomnak nem sikerült választ találnia a képletre. A COIN doktrína csak egy lépést jelentett azon az úton, amely a konfliktus rendezését nem további erő felvonultatásával, hanem sokkal több tárgyalással, kompromisszumos megegyezéssel kívánta véghezvinni. A civil lakosság körében „bevetett”, „szívek és lelkek megnyeréséről” szóló doktrína, azaz a jelenlét legitimációs hiányának feloldására tett erőfeszítések, lehet, hogy sokak számára nem oly látványos sikereket hozott „csak”. De hallgassuk meg Holbrook különleges megbízott bármelyik, a washingtoni Szenátusnak vagy Képviselőháznak 2009 és 2010 között készített beszámolóját, amelyekből jól kitűnik, hogy az amerikai (technológiai) szupremáciát a vezetők arra kezdték el használni, hogy hogyan stabilizálják Afganisztán jövőjét. Békefenntartás és államépítés két olyan kulcsszó lett, amely megpróbálta igazolni a további amerikai jelenlétet azon a földön, ahol tulajdonképpen mint agresszorok jelentek meg. Az ehhez köthető korábbi „kutat és elpusztít” harcmódszerből át kellett alakulni úgy, hogy az emberek megnyerésére kellett összpontosítani. Ez a 180°-os váltás egyáltalán nem volt könnyű a hadseregben. A hadseregben sokan nem értették és nem tudták elfogadni, hogy miért a katonákkal kell a parancsba kiadott rombolás után új államot építtetni.

Afganisztán újjáépítése folyamatban van. A gyér legitimációval rendelkező Karzai-kormány igyekszik visszaállítani a törvényes rendet. Sokan dolgoznak azon (jelenleg mintegy 30 ország van katonáival jelen), hogy Afganisztánban végre stabilizálódjon a helyzet. Lehet, hogy ez az új küldetés nem ér el olyan eredményeket, mint azt sokan a demokratikus világban elvárnák, de kudarcról biztosan nem beszélhetünk. Már ha csak a lakosság számát nézzük, egyfajta pozitív trendről beszélhetünk. Amikor a szovjetek elhagyták Afganisztánt 1988-ban, a lakosság száma az 1979-es census szerinti 15,5 millióról körülbelül 13 millióra csökkent; ezzel szemben az amerikai jelenlét évei alatt ilyen tendencia nem mutatkozott – mostani

²⁶ Commander's Initial Assessment: Afghanistan U.S. Forces című jelentését McChrystal tábornok 2009. augusztus 30-án tette hivatalosan is közzé.

adatok szerint a lakosság eléri a 30 milliót, de a Világbank szerint²⁷ 34,4 millióra tehető Afganisztán lakossága.

Az aszimmetrikus modern világban az országok, népek, tulajdonok, rendelkezésre álló eszközök és technológiai fejlettség között igen nagy különbségek vannak. A döbbenetes nem az, hogy a különbség folyamatosan nő, hanem az, hogy az egyenlőtlenség miatt kialakult helyzetet semelyik nagyhatalom sem tudja korrekt (tisztességes) keretek között tartani. Afganisztán jövője talán jó példa lehet az egész világ számára.

ZÁRÓGONDOLAT: A *JUS POST BELLUM*

Visszatérve Brian Orend megfogalmazásához, a háború befejezésének jogát – a *jus post bellumot* – tiszteletben kell tartani, mert e nélkül egy adott háborút nem lehet igazságosan és véglegesen lezárni. Az arányosság elve, a méltányosság elve, a háborús bűnösök felelősségre vonásakor az emberi jogok tiszteletben tartása, a kötelező különbségtétel katonák és civilek között, a megfelelő kompenzáció kiszabása s a többi mind olyan alapelv, amelyről szólnia kellene a nemzetközi jognak. A pontos jogi meghatározások szinte teljes hiányában azonban az igazságos háború morális meghatározásához kell fordulnunk, amely évszázadok alatt sem olyan precíz, mint a *jus ad bellum* vagy a *jus in bello* esetében.²⁸

Az Amerikai Egyesült Államok szerint a CI doktrína ennek a *jus post bellum*nak az alapja lehet. Ha sikerülne megnyerniük az afgán népek „szívét és értelmét”, ha sikerülne az egymás közötti bizalmat helyreállítani, akkor talán volna arra remény, hogy e háborút tisztességesen lezárják a felek.

Orendet követve azonban az igazságos háború lezárása nem arról szól, hogy egyszerűen visszaállítjuk a status quót, hiszen pontosan a háború előtti helyzet vezetett a konfliktushoz. Többről van itt szó! Úgy kell restaurálni a korábbi helyzetet, hogy az biztonságosabb és igazságosabb körülményeket teremtsen a korábbi háborús felek között. Walzer megfogalmazásában, egy „helyreállítási többletről” van itt szó. Egyrészt ez az agresszió felszámolását, azaz a nemzeti (területi) szuverenitás visszaállítását jelenti, de legfőképpen – és itt a háború lezárásának etikai körülményei erősödnek föl – a győztes birtokában lévő alapvető (emberi) jogok győzelméről, azok megőrzéséről, továbbadásáról és fenntarthatóvá válásáról szól²⁹. Az új afgán kormány demokratikus berendezkedésén alapuló jogait és kötelezettségeit az amerikai vezetés véleménye szerint csak úgy lehet legitim módon érvényesíteni és fenntarthatóvá tenni, ha az

²⁷ Lásd: <http://data.worldbank.org/country/afghanistan>.

²⁸ Brian Orend: Justice after War. p.43-56.

²⁹ Brian Orend: Justice after War. p.45.

országban létrejön egyfajta stabilitás. Az állam, amelynek legfőbb feladata a rend és biztonság védelme, csak akkor tud megfelelően funkcionálni, ha van ereje e legfőbb feladatot végrehajtani. Amennyiben erre nem képes, a Talibán legyőzésére tett minden korábbi erőfeszítés feleslegessé válik. Nem mindegy tehát, hogy eléri-e a koalíciós vezetés a célt, vagy sem.

Az egész amerikai vezetés, az afgán kormány és a demokratikus világ hisz abban, hogy a COIN doktrína megoldást nyújt ahhoz, hogy e háború végére pont kerüljön. Mindenki által ismert, hogy mi lesz, ha mégsem vezet sikerre ez az elképzelés...

McChrystal főparancsnok 2009-es COIN doktrínája nem sokban különbözik a szovjetek által 1983-ban elkészített CI stratégiától: mindkettőnek az volt a célja, hogy a háború klasszikus és konvencionális megfogalmazását tágítsa. A „felkelők elleni hadviselés” (CI doktrína) keveredik a békefenntartással és a béke megőrzésével kapcsolatos tevékenységekkel. Amiben azonban radikálisan új az amerikai COIN doktrína, hogy ott a katonák végeznek civil tevékenységet és a civilek végeznek esetleges katonai, de inkább rendőri tevékenységet is. Azaz megjelennek a civilek a nem konvencionális hadviselésben – nem úgy mint áldozatok, hanem mint szereplők.

Ez az új koncepció rengeteg kérdést vet fel. Vajon képes-e arra, hogy radikálisan megváltoztassa az emberi civilizáció háborúról alkotott eddigi nézetét? E munkának nem feladata, hogy a COIN doktrína feltételezhető kihatásait vizsgálja. Az azonban már most jól látható, hogy a COIN doktrína papíron jól mutat, végrehajtása azonban a célok és szerepek keveredése miatt sokak szerint inkább káoszt, mintsem megoldást eredményez. A támadás, a védelem és a stabilitást eredményező műveletek keveredése; az egyik napon kéznyújtásról és a másik napon gránátok dobálásról szóló parancsokat kiadó politikai vezetés; a hadviselés mellett nemzetépítés; a lakosság körében a béke hirdetése folyik, de közben a vezetés az emberek védelmét képtelen biztosítani; s a többi.

A COIN doktrína végrehajtásához nagyon sok időre és még több pénzre van szükség. Az oroszok a saját „egyszerűbb” CI stratégiájukat a hidegháború alatt nem tudták sikeresen befejezni, mert mindkét faktor hiányzott, pedig szuperhatalom volt akkor a Szovjetunió. Az Egyesült Államoknak, századunk egyedüli szuperhatalmának talán lenne ideje is és pénze is. Mégis minden jel arra mutat, hogy a COIN doktrína meg fog bukni, s ennek egyszerűen az az oka, hogy ez a háború sem volt igazságos. Persze mindez újabb koncepciók megalkotásához vezet majd, hiszen a háború igazságos voltát mindenáron bizonyítani kell a támadó félnek, még akkor is, ha az – mint ebben az esetben is – a kezdetektől nem volt az...

Voller-Szenci Ildikó bölcsező, jogász, közgazdasági-közpolitikai szakember; a Károli Gáspár Református Egyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a Harvard Kennedy School of Government egykori hallgatója; a 2011-es magyar európai uniós elnökség szakdiplomatája és a PPKE Nemzetközi Tanulmányok Szakának oktatója.

IRODALOMJEGYZÉK

BOROVIK, ARTYOM: *The Hidden War, a Russian Journalist's Account of the Soviet War in Afghanistan*. Grove Press, New York, 1990.

BRADSHER, HENRY S.: *Afghanistan and the Soviet Union*. Duke University Press, Durham (NC), 1984.

CENTER FOR RESEARCH ON GLOBALIZATION: *The CIA's Intervention in Afghanistan: Interview with Zbigniew Brzezinski, President Jimmy Carter's National Security Adviser*. Letöltve: <http://www.globalresearch.ca/articles/BRZ110A.html>, 2010. május 6.

DEPARTMENT OF THE ARMY HEADQUARTERS: *Counterinsurgency*. Washington (DC), 2006.

HAMMOND, THOMAS T.: *Red Flag Over Afghanistan: The Communist Coup, the Soviet Invasion, and the Consequences*. Westview Press, Boulder, 1985.

MALEY, WILLIAM: *The Afghan War*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2002.

COM. MCCHRYSTAL, STANLEY A.: *Commander's Initial Assessment: Afghanistan U.S. Forces*. NATO International Security Assistance Force, Afghanistan, 2009.

MCMICHAEL, SCOTT: *Stumbling Bear, Soviet Military Performance in Afghanistan*. Brassey's Military Books, London, 1991.

MCMICHAEL, SCOTT: *The Soviet Army, Counterinsurgency, and the Afghan War*. Letöltve: <http://www.dtic.mil/cgibin/GetTRDoc?Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf&AD=ADA529242>, 2010. május 6.

OREND, BRIAN: Justice after War. *Ethics and International Affairs* 16/1. p.43-56.

REDDY, L. R.: *Inside Afghanistan – End of Taliban Era?* S.B. Nangia APH Publishing Corporation, New Delhi, 2002.

SAINT AUGUSTINE: *The City of God*. Digireads.com Publishing, 2009.

THE GEORGE WASHINGTON UNIVERSITY: *The National Security Archive: The*

September 11th Sourcebooks: Volume II: Afghanistan: Lessons from the Last War.
Letöltve: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/index.html>, 2010. május 6.

U.S. DEPARTMENT OF STATE: *Background Note: Afghanistan (The Soviet Invasion).* Letöltve: <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5380.htm>, 2010. május 6.

WALZER, MICHAEL: *Just and Unjust Wars. A Moral Argument with Historical Illustrations (4th Edition).* Basic Books, New York, 2006.

WARNOCK, JOHN W. *Creating a Failed State. The US and Canada in Afghanistan.* Fernwood Publishing, Halifax, 2008.

WOODROW WILSON INTERNATIONAL CENTER FOR SCHOLARS: *Virtual Archive: Cold War International History Project: Soviet invasion of Afghanistan.*
Letöltve: <http://legacy.wilsoncenter.org>, 2010. május 6.